

PÁRISI LEVÉL.

Páris, sept.

(A Sorbonne egyetemen a tudóság elnyeréséért Buisson által megvitattott tételek. — A katolicizmus Franciaországban. Protestans ügyek. — A hivatalos zsinat. — Az orthodoxok közt való egyenetlenség.)

Szerkesztő úr!

Nem szoktam önt értesíteni a Sorbonneban kitűzött feladatok és tételeknek azok által történt megvitatásáról, a kik akár a tudományi, akár a nyelvészeti szakban a tudori különböző fokozatokra pályáznak. Először, mert minden évben számos ily tételt tűznek ki, továbbá, mert nem olyanok, hogy érdeklődést keltsenek. Feltűnő kivétel történt ez évi július hóban. Régi idő óta nem volt az öreg Sorbonneban oly válogatott népes közönség; és ily válogatott népes közönség régóta nem vett részt az értelemnek ilyen ünnepén, s nem részesült ily szellemi élvezetben. Ugyanis, ki a tételeket vitatta, nagyon ismeretes, igen szeretett, s egyszersmind nagyon gyűlölt ember. A tételek, melyeket mesterileg vitatott, igen fontosak, s a vita fényes volt. Mindnyájunkat elragadott, a jeleltnek néhány tüzes ellenfelén kívül, a kik nem bocsátják meg neki, hogy protestáns, s hogy oly hivatalos állást foglal el, mely jelentékeny befolyást szolgáltat neki a nevelésre. A jelelt Buisson Ferdinand úr volt, a ki a közoktatási ministeriumban az elemi oktatás főigazgatói tisztét bírja tizenkét év óta. Az ő hatalmas befolyása nyomán szerveztetett egészen újból az elemi oktatás Franciaországban. Ő szervezte Páris közelében a tanítónői szép képezdét. Mindenek felett az ő kezdeményezésére lettek az elemi iskolák világiakká. Ebből meg lehet érteni, hogy miért szeretik, s azt is, hogy miért gyűlölik: szeretik mind azok, a kik szeretik a haladást, az életet, a gondolat és lelkiismeret szabadságát, klerikális elfogultságokban gyűlölik azok, a kik a lelkiismeretet békóba verni, az értelmet elbutítani szeretnék. Ez utóbbiak előtt Buissonnak megbocsáthatlan bűne az, hogy protestáns, még pedig erős meggyőződésű, szilárd, gyakorlati protestáns, a ki tudja, hogy mit hiszen s azt miért hiszi, a mit a két tételnek, melyek közül az egyik egészen a protestantismust illeti, a megvitatásánál is igazolt. Buisson ur egyébiránt már régóta tudor a bölcselemben; négy évig a bölcsелеm tanára is volt a Lousanni akadémiában Svájcban.

Mikor 1871-ben visszajött Párisba, tanfelügyelőnek nevezték ki, de a parlamentben a tribunról Dupanloup püspök azt mondotta róla, hogy istentagadó; kénytelen volt a kormány a hivatalt tőle elvenni; később 1878-ban Ferry minisztersége alatt főfelügyelőnek neveztetett ki s 1879-ben az elemi oktatás főigazgatója lett s ma is az. Nehány évig a szabadelvű egyházhoz tartozott, s a Taitbout egyházhoz tartozott, a melytől azonban elvált, mikor 1864-ben Bersier a szabadelvűekkel szemben részt vett az elkeseredett csatában, melyet az orthodoxok által az idősb Coquerel ellen elkövetett méltatlanság idézett elő. Ez időben néhány alkalmi füzetet adott ki, melyekkel maga iránt felkeltette az orthodoxok haragját. Most végzette be a paedagogiai szótárát, mely az elemi oktatás elveinek és mód-szerének terjedelmes tárháza.

Mivel Buisson ur a maga gondolatait mindig kiváló bátorsággal szokta közreadni, valamint korábban, úgy most is kemény harcot kell állania a katolikus s néha, az utóbbi időben azonban kevésbé, az orthodox protestáns sajtóval is. Nincs méltatlanság, melylyel a katolikus sajtó el ne halmozza; de a leggyakoribb vád, melyet ellene emelnek az, hogy istentagadó. Igen szerencsés inspirációval választotta latin tételét, hogy megczáfolhassa az ellene emelt idélt vádat. Ebben a tételben, melynek czíme volt: *de voluntate Dei*, Buisson ur a legtisztább spiritualizmust tüntette fel nagy hévvel. Ciceroi tiszta nyelven állította meg Isten személyességét, a minnek tudatát az ember a maga kötelességei teljesítésében nyilvánítja. Szemlét tart Buisson ur a különböző bölcselmi rendszereken s kimutatja, hogy egyik sem tudja logikailag bebizonyítani az isteni szabadságot, vagyis szerinte az Isten eszméjét. De ha Isten lételetét némileg nem lehet bebizonyítani, megfogni, benne van az ember erkölcsi tudatában; és logikai szoros deductióval arra a következtetésre jut, hogy az evangelium legjobb és legszebben defineálja Istent ezzel: „Miatyánk“, szerénte ez a legjobb, legigazább és Istenhez, valamint az emberhez is legillőbb definitió, mely kielégíti a legtranscendentálisabb léleknek, valamint a legalsóbb értelemnek is szellemi és erkölcsi aspiratióit. Ez az értelme ennek a jeles tételnek. De azt a tündöklő vitát, melyet előidézett, nem mutathatom fel. Buisson ur bámulandóan felelt meg a tanárok okoskodására, kik azt vitatták, hogy logikailag nem jogosult a keresztény „Atya“. A tanárok egyike gratulált Buisson urnak, hogy ily szép hitvallást tett.

A francia tétel is fontos munka volt, melyen Buisson ur 23 év óta dolgozik, czíme: *Castellion Sebestyén élete és munkái*. Bár ez az ember nem igen ismeretes, mégis a XVI. százban jelentékeny szerepet játszott. Csak sajnálni lehet, hogy gondolkozása módja, meghaladta korát, s e miatt sokat kellett szenvednie. Hogy valaki Calvinnal szembe, ki akkor Genfben hatalmas volt a türelem apostola legyen, Calvinnal, kinek önkénykedő makacs természete nem ismert ellenmondást: annyi volt, mint önkéntesen az üldözés eleibe állani. Ebben bőségesen részesült Castellion is, kinek életrajza rövideden ez:

Chasteillion, vagy Casteillion rendszeren Castalion Sebestyén 1515-ben született. Egy Chatillon nevű faluból származott, születése helyéről vette Casteillo, vagy Castalio latin nevét; Bazelben halt meg 1563-ban dec. 29-én, csaknem nyomorban.

Hogy miként csatlakozott a reformált valláshoz, nem tudjuk. 1540-ben Strasburgban találjuk, hol Calvinnek barátja, ki Castaliont a görög és latin nyelvekben való jártasságáért nagyon becsülte. Calvin mikor visszatért Genfbe, oda hívatta Castalliot, hogy annak az iskolának az igazgatójává tegye, melyet a reformator ebben a városban alapított. Az egyetértés nem sokáig tartott a két ember közt. Calvinnek erőszakos szelleme sehogy sem talált Castelio független, türelmes szellemével. A meghasonlás különös oka az volt, hogy Castelio nem fogadta el a praedestinatio tanát, a mi Calvinnek a szívéhez volt forrva. Calvin hiában törekedett arra, hogy Castellionnal nézeteit elfogadtassa. Sőt Castellion nem fogadta el azt is, hogy Jézus Krisztus leszállott volna a poklokra. Azt is indítványozta, hogy az énekek énekét vessék ki a canonból: mivel azt csak nászénekeknek, még pedig nem igen illedelmesnek tartotta. Végül határozottan ellenezte a türelmetlenséget és az üldözést. Mindez nem csak Calvinnek, hanem minden rideg, nyakas calvinistának felkeltette a gyűlöletét. A dolog annyira ment, hogy Castellionnak el kellett hagyni Genfét. Először Lousannba ment, azután Baselbe, hol sokáig nyomorúságosan élt; kénytelen volt kezemunkájával tartani fenn magát és családját. Ellenségei, távozása után is, kérelmetlenek voltak. Végre egy baseli könyvkereskedő kiadta egy jeles munkáját, mely útát nyitott neki egy görög tanári állomásra. Ellenségei gyűlöletökkel Baselbe is el akarták érni, de nem tudták elűzni tanári székéről, melyen haláláig megmaradott. Castellionról azt mondják: „hogy ő azon kevés philosophus theologusok közül való volt, kik az abszolút igazság őszinte keresésében nem tűrik meg, hogy vallásos hitökre bármely tekintély nyomást gyakoroljon, hanem a szabad vizsgálódás elvéhez hűségesen ragaszkodva, azt követelték, hogy magok állítsák meg hitnézetöket a szentírás figyelmes tanulásával.“

Castellion számos munkát írt, melyek közül több alkalmi munka, melyeket genfi ellenségei támadására írt. Jelentékenyebb munkája a biblia latin fordítása; ehhez tett jegyzetei mutatják, hogy jól tudta a keleti nyelveket. De ennél még inkább lehet bámulni azt a nagyszerű előszót, melyet e fordításhoz írt VI. Eduárd angol királyhoz intézve. Ebben az előszóban fejezi ki igazán a maga gyűlöletét a türelmetlenség és vallásért való üldözés ellen. Ebben szép, igaz gondolat van. És ez Servétus Mihály kivégezése előtt nyomatott ki. A latin fordítás mellett van egy francia fordítása is; de a francia nyelvazete nem éri fel a latinét. Más munkái közül csak azt a kis munkáját említem meg, melyet Calvinnek a Servetus kivégzését igazolni akaró munkájára írt. Erről a füzetről mondja Buisson, „hogy a tekintélyi türelmetlen, dogmatikus és üldöző vallást megczáfolja s háromszáz évvel megelőzőleg képviseli és nagyszerű vonásokban ismerteti azt, a mit napjainkban szabadelvű protes-

tantizmusnak nevezünk.“ Ez az állítás teljesen helyes. Van még egy más munkája, melynek czime: tanácsok az elkeseredett Franciaországnak. Ezt a munkáját annak a vallási háborúnak okából és folyama alatt írta, mely vérbe borította Franciaországot. Az ember bámul, midőn e munkában oly eszméket, tanácsokat és irányelveket talál, melyekről azt gondolja, hogy a 19. százban irattak. A kegyességnek, bölcsességnek és előrelátásnak valóságos kincsei vannak abban lerakva, de a melyek, fájdalom, legalább azonnal nem hoztak kellő gyümölcsöket, mert az írók kora nem értette meg. A türelmesség eszméje csak napjainkban kezd behatolni az emberek lelkébe. Castellion igen korán született. Ennek az embernek szánt Buisson ur 23. évi folytonos munkát; felkutatta a genfi, bazeli és más levéltárakat, hogy megtalálja mindazt, a mit Castellionról tudni lehet. Buisson ur tárgyának elsajátításával sikerült egészen a XVI. százban élni. Vaskos könyvében bevégzett képeket találunk Genf, Bazel, Lyon, Strasburg szellemi-, erkölcsi- és anyagi életéből.

Itt is ismertetnem kell, a mit a latintételről mondtam, tudni illik: lehetetlen híven leírnom azt a vitát, mely a nagy munka felett keletkezett: az egyetem legékesebben szóló egyik tanára nyomos ellenvetéseket tett a pályázónak. Bámulta és osztotta Castellion eszméit Calvinnal való küzdelmében, csak azt hozta fel, hogy Calvin csak vasfegyelemmel és rideg hitvallással alapíthatta meg egyházát a római egyházzal szembe. Castellion elvei semmit sem tudtak megalapítani; senkit sem köteleztek, a lelkiismeretet szabadnak akarta, ily módon nem lehet egyházat alapítani. Buisson ur oly melegen, a vallásos öntudat oly erejével felelt az ellenvetésre, hogy a Sorbonne dísztermében minden felőlről tapsolás keletkezett, hol pedig az ily önkéntes tüntetések nem igen szokásosak. Egyik tanárnak, ki Kepler híres mondását idézvén, azt mondta, hogy mivel Isten hatezer esztendeig várakozott, hogy Kepler felfedezze a mindenség törvényeit, Castellion is várakozhatott volna, hogy megértsék; Buisson azt felelte: én is várhatok. „Egyébaránt, folytatá, ezek az eszmék különös módon érthetőkké kezdenek lenni és egyre terjednek. Az unitárius egyházak száma folytonosan gyarapszik, ezeket pedig Castellion elvei vezetik, nem pedig a Calvinéi, valamint azt, melyet mi francia szabadelvű protestantizmusnak nevezünk. A jövő a türelmességé, a lelkiismeret vallási és erkölcsi szabadságáé.“

Ez a nap kitünő volt, melyen a protestantizmus a Sorbonneban ily nyilvánosan, az irodalom, tudomány és művészet válogatottjai előtt nyilvános ünnepet ült. Azt mondtam, hogy a művészet kiválasztottjai előtt is, hiszen maga a szépművészetek állami igazgatója szólalt fel, hogy Buissonat üdvözölje. Sok szabadelvű pap volt jelen: az orthodoxok közül is többen, sőt katolikus papok és klerikális újságírók is. Hogy mindnyájan szerették volna a protestans tüntetést és Buisson dicsőítését. bizonyára nem lehet állítani. Sőt magam személyesen az ellenkezőt állíthatom: a klérikálisok közelében voltam, kik könnyű szerrel hibáztató megjegyzéseket tettek a jelelt gondola-

taira. De éppen annak örvendhetnek a vallási türelmesség barátai, ha látják, hogy a türelmetlenek elégedetlenkednek, mert érzik, hogy lábok alatt porlik a föld. Átlátják, hogy az igazság előre balad, nem csak nélkülök, hanem ellenök.

— Taine a francia akadémia tagja a *Revue des deux mondes* ban egy tanulmányt közlött a katholicizmusról. Ez a tanulmány az írónak „*Les origines de la France modern*“ czimű nagy munkája utolsó kötetéből egy részlet. Ez a tündöklő író régóta ismeretes egyfelől arról, hogy lelkiismeretes gondossággal bírálja az általa használt történelmi forrásokat; másfelől nézetei eredetiségéről. Mikor politikai kérdésekről van szó, óvatosan kell fogadni Taine ur következtetéseit; de azt a tárgyat illetőleg, melylyel jelenleg foglalkozik, el kell ismerni, hogy a politikus egészen elhallgatott a historikus előtt; meglehet erőszakot tesz a statistikán s kénye szerént von abból következtetéseket; de ez az egy pont nem csökkenti jelen tanulmányát, melynek tárgya a francia katolikus egyháznak a nagy forradalom után való átváltozása. Meglepő módon, czáfolhatlan igazsággal kimutatja, hogy a francia katolikus egyház ma nem az, a mi a forradalom előtt volt; ennek a változásnak az okát is igazságosan mutatja ki. Szerénte az I. Napoleon concordatuma idézte elé ezt az elváltozást, melyre a császár nem gondolt, s a melyet nem is akart. A concordatum előtt a pápa mindenhatósága csak képzelt volt; az egyházaknak megvoltak saját hagyományaik és mentességeik. Ma az egyház abszolút, egyetemes monarchiává lett. A concordatum által a pápa kényszerítve lett, hogy segítségére legyen Napoleonnak, a ki meg akart szabadulni oly püspököktől, kik némileg terhére voltak a régi monarchiához való ragaszkodásokkal. Ekkor használta a pápa souveren hatalmát, mint a püspökök püspöke, újjá szervezvé minden diocesiszt s elküldvén azokat a püspököket, a kik Napoleonnak nem tetszettek; a pápa felhasználta az alkalmat, hogy mindenhatóságát megalapítsa. Oly ügyesen intézte ügyét nagy csendesen, hogy csalhatatlanságát szentesítette a vaticani conciliummal. Meg volt-e elégedve az egyház a concordatummal? Éppen nem. A concordatum ugyanis nem csak a katolikus egyházzal kötött, hanem a dissidens egyházakkal is, melyek hasonló elbánásban részesültek. Botránynak tekintette az az egyház, mely egyedül magát tartja Istentől rendeltetnek, hogy a hitetlenek törvényeseknek tekintessenek s ugyanazon előnyben részesüljenek. A katolikus egyház nem engedheti meg ezt. Éppen ezért a híres concordatum, melynek a császár gondolata szerint, a teljes egyesülést, az örök békét kellett volna előidézni, ellenkezőleg a két szerződő fél között az összeütkezésnek és küzdelemnek állandó forrásává lett. Ámde az állam nem mondhat le a maga jogairól. Az egyház pedig a maga részéről nem akar lemondani elveiről, melyekről azt állítja, hogy Istentől származnak. E szerint összeférhetlen ellentét van. Ha egy pillantást vetünk a modern világra, teljesen meggyőződünk erről. A tudomány létezése megtagadása nélkül nem mondhat le felfedezéseiről, vizsgálódási rendszeréről. Az egyház nem akarja eldobni régi, dogmatikus fogal-

mait a tudománnyal szemben, mert akkor elveszítené tekintélyét. De Taine úr azt állítja, hogy a tudománynak szüksége van a neutralis laikus államra, az erkölcsöknek pedig Franciaországban szükségök van a katolikus egyházra. Ebben mindenesetre ellenmondás van, mely, ha jól meggondoljuk, nagyon elszomorító.

Jól tudom, hogy a katolikus egyház makacssága mellett is tud hajlékony lenni, mikor szükséges, de nem kell szem elől téveszteni, hogy azok az engedmények, a melyeket látszólag tesz, csak arra valók, hogy azok által a maga mindenhatóságát biztosítsa. E tekintetben a nép Franciaországban nagyon bizalmatlanná lett. Mi történik jelenleg is? A papság egy része, a pápa akaratára, a ki különben nagyon élesen lát és ügyes diplomata, azon politikai intézmények felé hajlik, melyeket Franciaország magának teremtett. Az ember azt gondolná, hogy a szabadelvű közvélemény örvend e jelenségnek. Éppen nem örvend. Ez könnyen megérthető. A katolikus papság, miként fogadhatná el utógondolat nélkül az állam teljes secularizációját? Vajjon a papságnál ezt a fejlődést nem az idézte-e elő, hogy a nép mind inkább elfogadja a jelen kormányformát s ezen elfogadással folytonosan távozik a papságtól, a mely nem akar elkülönítve maradni, ezért azt mutatja, hogy követni akarja a maga nyáját? Ön átlátja, hogy ha ez így van, a fejlődés alapja mennyire gyenge. Nem állítom, hogy ez a fejlődés lehetetlen, és hogy az soha sem történik meg komolyan; az idő sok mindent hoz elő. De jelenleg kétkedem; hogy is ne.

Am lássuk a vitát, mely a katolikusok által nem rég Párisban tartott nemzetközi congressuson folyt, Freppel püspöknek és képviselőnek az elnöklete alatt. Voltak ott tudósok mindenünnen, még pedig ismeretes és tisztelt tudósok. Tudományos munkálkodást műveltek-e? Éppen nem. Maga a congressus csaknem észrevétlenül járt le Párisban. Csak vallási tüntetést akartak csinálni. A congressusban legkiválóbb jelenség volt Freppel püspöknek megnyitó beszéde, melyet programnak lehet tekinteni. Ugyanis helyes világossággal ki van abban mondva a cél, melyért ez a Congressus rendesen össze szokott gyűlni, e cél mindig és mindenütt hirdetni a katolikus egyház uralmát. Szépen előadja ugyan, hogy a tudomány független a maga birodalmában; a vallás is az a magáiban, e szerint némi szövetségnek, nem pedig harcznak kellene lenni. Azonban ez mind csak látszat. Ha azt egészen elemezzük, megtaláljuk ezt a valóságot. Csak az egyház bír azzal a tekintélylyel, hogy mindenik birodalom határát megjelölje; egyedül őt illeti meg a felségi jog a gondolat és cselekvés rendében. És a tapasztalat azt mutatja, hogy a dolog rende éppen ez. Elégséges Didon atya példáját idéznem, kit censura alá vontak, hogy igen nagy függetlenséget tanúsított, és a tudós Duchesne abbét, ki kénytelen volt félbehagyni archeologiai előadását a katolikus egyetemen, mivel szentségtörő kézzel nyult az egyház legendáihoz. A tudomány hadd létezzék, csak vesse magát alá az egyház ellenőrzésének. A szabadelvűek azért nem biznak nagyon az egyház és a katolikus szellem fejlődésében. Egy

időre alkalmazkodik a körülményekhez, de soha sem mond le. Különben egy telivér katolikus lap a „L'univers“ egy képből eléggé érthetőleg megmagyarázta, hogy Freppel püspök miként érti a tudomány függetlenségét: „A tudomány, mondja, egy ló, még pedig szilaj ló; helyes lenne-e, hogy ez a szilaj ló zabla és porasz nélkül eszeveszett futásnak eredjen, melyben meglehetősen czéljához jutna, de a melyben sokkal nagyobb bizonyossággal mélységbe buknék.“ Nemde? Éppen ezért nem akarják, hogy a tudomány, ez a szilaj ló, mélységbe vezessen, s ezért akarják megfékezni, s jó úton vezetni. Legyen! de az a kérdés, hogy ezzel minő harcra hívják ki a tudományt.

E szerint, a mint ön látja, nem sokat várhatunk a katolicizmusnak Franciaországban való fejlődésétől. Való, hogy a katolikus egyház szervezetében, jellemében egészen megváltozott a forradalom óta, de szelleme a régi maradt. A szabadelvűséghez való vonzódása akár a kormányformát, akár a bölcselmi és tudomány elméleteit illetőleg csak látszólagos és nem ered szívből.

-- Nem emlékszem, említettem-e önnek, hogy a reformált egyházban egy idő óta mozgalom indult meg hivatalos zsinat tartása ügyében, mely zsinatot szabályszerűleg az állam hívja össze. Ezt a mozgalmat az orthodoxok indították meg. Többen közülök látva a nem hivatalos zsinatok kevés sikerét, mivel az ily zsinatoknak nincs hatalmuk, hogy határozataikat végrehajtsák, úgy gondolták, hogy talán egyetértésre juthatnak a szabadelvűekkel, hogy egy hivatalos zsinat összehívását közösen kérjék az államtól. Egy szabadelvű consistorium a meghívásszerű felszólításra felelt is, megjelelven feltételeit, az az kijelentvén, hogy a zsinat csak szervezési kérdésekkel foglalkozzék, de kötelező dogmákkal ne. Így indult meg a kérdés. Ez óta az orthodoxok sokat vitatkoztak felette. Két pártra szakadtak: egyik párt úgy gondolkodott, hogy egyetértésre lehet jutni a szabadelvűekkel, hogy együttesen kérjék a hivatalos zsinatot. Ez a kisebbség, a többség határozottan vonakodik, hogy a szabadelvűekkel együttesen kérjék a hivatalos zsinatot; szerintök elégséges a nem hivatalos zsinat is. A szabadelvűek nem foglalkoznak a kérdéssel, hagyják az orthodoxokat, hogy tegyék, a mi nekik tetszik s azt várják, hogy azok minő ajánlatokat tesznek. Az orthodox lapok élesen vitatkoznak. Az utóbbi napokban Sabatier tanár ismét okosságával a tekintélyével közbeszólt. Megmutatta az orthodoxoknak, hogy nem hivatalos zsinatokkal semmire sem mennek az állammal szemben s megmutatta nekik, hogy egyet kell érteniök a szabadelvűekkel, hogy hatással léphessenek fel az államnál, mikor az egész egyházat érdeklő fontos kérdések fordulnak elő, különben, ha úgy járnak el, mint most, az állam a maga tetszése szerint dönti el a kérdéseket, a nélkül, hogy azzal törődnek, hogy az egyház belenyugszik, vagy sem. Nem szükséges modanom, hogy nem győzte meg a makacs orthodoxokat, Sabatier ur a „L'eglise libre“ czimű laphoz intézett levelét így végzi be: „Az az eszme, hogy a nemzeti egyházat nem hivatalos zsinattal is lehet kormányozni, következetlen, kivihetlen

gondolat. Az egyik megsemmisíti a másikat, a nem hivatalos zsinat vagy egyenesen a szabadelvű egyházba viszi a mi nemzeti egyházunkat, vagy helyet ad egy hivatalos zsinatnak.“ Bizonyos, hogy e két alternatíva mellett nincs harmadik eset. De az is bizonyos, hogy az orthodoxok nem egyeznek bele oly zsinat tartásába, mely csak szervezkedéssel foglalkozzék; ők mindenkit kötelező hitcikkelyt akarnak megállítani; az is bizonyos, hogy a szabadelvűek nem vetik alá magokat semmi kötelező hitcikkelynek. Másrésről az állam is megfontolja a dolgot, mielőtt a hivatalos zsinatot engedélyezi. Biztosítást fog kérni; okult az 1872. évben szerzett tapasztalaton: megköveteli, hogy a pártok értsenek egyet, hogy mίνő kérdéseket tárgyalnak a zsinaton s hogy nem mennek túl a megszabott határokon. Tekintetbe véve a közszellemet, úgy látszik- hogy még távol vagyunk a hivatalos zsinattól. Másfelől igen tekintélyes orthodoxoktól úgy értesültem, hogy az orthodoxok táborában is megunták már, némely szóvivők önkényének engedelmeskedni, kiknek agitatója veszélyes lehet a reformált egyházra. Ezért le akarják rázni a zsibbasztó jármat; lesz-e erre elég erejük, hogy megtegyék? Rövid időn el kell dőlni a dolognak. Annyi látható, hogy az orthodoxok közt nincs egyetértés a zsinati összes kérdéseket illetőleg.

CHARRUAUD D.

LEGUJABB MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETÜNK.

(Első közlemény.)

Bodnár Zsigmond, a budapesti egyetem tudós magántanára, saját költségén egy nagyobb irodalomtörténeti kézikönyv kiadását kezdte meg, mely kiváló érdeklődést keltett vállalatában nemzeti irodalmunk történetét egészen új felfogással, sok figyelemreméltó észrevétellel, de egyszersmind szembeszökő tévedésekkel is tárgyalja. „Irodalmi Értesítő“ czimű rovatunkban már szólottunk e mű fényoldalairól; most behatóbb ismertetés kíséretében egyik-másik kifogásunkat teszszük meg.

E vállalat első füzetében az irodalom és irodalomtörténet fogalmának eléggé szabatos meghatározása után a magyar irodalomtörténet egészen új felosztását kapjuk. Bodnár eltérvén irodalomtörténetünk mai vezérének, Beöthy Zsoltnak, találó és szép felosztásától, nemzeti irodalmunkban hét korszak helyett kilencz korszakot különböztet meg. E kilencz korszak kitűzése és elnevezése részben helyes, részben minden biztosabb alapot nélkülöz.

Igy pl. mindjárt az elsőnél nem tudjuk, miért teszi Bodnár a „mondák korának“ befejezését éppen az 1300-ik évre. A második korszaknak, „a középkori vallásos irodalom korának“, már csak neve is esetlen. A harmadik kornak mind czime, mind pedig ideje elég jól van felvéve (A hitújítás kora 1526—1600.) A negyedik kornál „Pázmány kora“ helyett sokkal találóbb a Beöthy-féle elnevezés: „Katholikus visszahatás kora.“ A ötödik kornál („Kuruczvilág kora 1650—1712“) mindkét határév szerencsétlenül van megválasztva. Valamint az 1637-ben elhalt Pázmány korát nincs okunk egész 1650-ig vinni; éppen úgy a kuruczmozgalmak sem 1650-ben kezdődnek.

Az 1648-iki osnabrücker béke, mely után legott kitünt, hogy a felemelkedő Ausztria nem akarja megszabadítani Magyarországot a hanyatló török hatalomtól, fontos forduló pont Magyarország történetében. Honfiaink eleinte még biznak az uralkodóház jóakaratu támogatásában, erre mutatnak Zrínyi és Listi költői munkái. A csatlódást csakhamar zajos elégtelenség s ezt később forradalom követi. Zrínyi prózaművei jellemző bevezetését képezik a kuruczvilág irodalmának. 1648 lehetne tehát e korszak kezdő éve; de semmi esetre sem 1650. A záró év is 1711-gyel helyesebb, mint Bodnár ur felvett 1712-ik éve. 1711-ben zárta be ugyanis a szathmári béke a kurucz-mozgalmakat. 1712 mellett csupán csak a Beöthytől való különbözés szólhat, a mi oknak bizony elég gyöngye ok.